

MIORIȚA ȘI ACTELE DE VORBIRE

Drd. Gabriel PETRIC

Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș

Abstract

The present paper represents a pragmatic approach to the Romanian epic poem *Mioritza*. The discussion focuses on the relation between the speech acts theory (Austin, Searle) and the (con)text of *Mioritza*. I will try to point out that the Romanian folk poem is rather a charm, a macro-speech act which is defined by its illocutionary force. By examining different variants of the text, I come to the conclusion that *Mioritza* arises from a very old rite of initiation and could be explained as a performative ritualistic act.

Keywords: speech acts theory, fictional discourse, macro-speech act, *Mioritza*-charm, performative ritual

1. Actele de vorbire

Părintele teoriei actelor de vorbire (*speech acts theory*) este filozoful britanic J.L.Austin, a cărui concepție pragmatică se află expusă, într-o formă relativ sistematizată, în lucrarea *How to Do Things with Words*, apărută postum în 1962 (baza lucrării o constituie materialul conferințelor William James, din 1955. Un impact decisiv l-a avut, însă, comunicarea filozofului din 1958, la Colocviul de filozofie analitică de la Royaumont).

Într-o primă etapă, Austin a împărțit enunțurile în *constatative* și *performative*, într-un demers de eliberare de sub tirania iluziei sau erorii descriptive (*descriptive fallacy*), care se rezuma la analiza enunțurilor exclusiv din punct de vedere logic, în baza valorii lor de adevăr. Enunțul (a) „El aleargă” este *constatativ*, poate fi adevărat sau fals. Enunțul (b) „Promit să mă las de fumat” este, în schimb, *performativ*. În exemplul (b) avem un enunț performativ explicit care nu descrie o stare de lucruri, ci reprezintă o acțiune realizată în vorbire. Este actul ce se îndeplinește prin însăși enunțarea sa și care trebuie raportat la valoarea sa de *reușită* sau *nereușită*, spre deosebire de enunțul (a), care poate fi interpretat, în cadrul unei logici bivalente și potrivit corespondenței cu realitatea, ca având (Adevărat) sau nu (Fals) proprietatea de adevăr.

La scurt timp de la prezentarea dihotomiei *constatativ/performativ*, Austin a realizat că limbajul e mai complex decât ar putea cuprinde conceptele sale și a șlefuit o teorie mai amplă a actelor de vorbire. Potrivit acesteia, orice proces de enunțare are trei componente:

1. *Actul locuționar* – producerea unui enunț, potrivit unui cod, cu sens și referință;
2. *Actul ilocuționar* – atașarea de enunț, în chip convențional, a unei „forțe ilocuționare” manifestate, de obicei, în jurul unui verb („a promite”, „a declara”, „a afirma” etc.);
3. *Actul perlocuționar* – de natură extra-lingvistică, raportat la efectele pe care le au locuția și ilocuția asupra interlocutorului (o întrebare, de pildă, îl poate irita pe acesta).

În cadrul acestei noi rame teoretice, atât constatativele, cât și performativele devin cazuri particulare ale nivelului ilocuționar de vorbire. Important rămâne faptul că în procesul

enuțării „se pot face lucruri cu vorbe”, respectiv o mare parte a enunțurilor limbajului natural uman sunt încărcate de o anumită forță ilocuționară, *zicerea* e acompaniată de *facere*. Prin însăși rostirea unor enunțuri se realizează anumite acțiuni care se supun condițiilor de reușită sau de eșec.

John Searle a perfecționat teoria lui Austin (Searle 1965,1969,1979). Pornind de la premisa că actele ilocuționare se realizează în câmpul *intenționalității* și în virtutea unui mănunchi de *reguli constitutive* (Searle 1965: 45; 41-42), a construit o nouă taxonomie a actelor ilocuționare, pe criterii ferme, diferită de cea predecesorului său. Există cinci categorii de acte ilocuționare: 1) asertive (reprezentative); 2) directive; 3) promissive; 4) expresive și 5) declarative (Searle [1971] 1979: 21-27).

Pentru filozoful american este evident că nu există o infinitate de „jocuri de limbaj” – cum crede Wittgenstein -. că întrebuițările limbajului sunt limitate, astfel încât – și aceasta e chiar concluzia studiului său *A Taxonomy of Illocutionary Acts* -, prin limbaj „le spunem celorlalți cum sunt lucrurile, ne angajăm să facem lucruri, ne exprimăm sentimentele și atitudinile și înfăptuim schimbări prin enunțurile noastre. Adesea, realizăm nu unul, ci mai multe din lucrurile menționate mai sus, în același timp și în același enunț” (Searle [1971] 1979: 29,)¹.

În procesul vorbirii sunt antrenate acțiuni, intenții, convenții, contexte, toate având rol în determinarea semnificației finale a enunțurilor.

2. Actele de vorbire și literatura

Miorița este o operă literară populară. Ne întrebăm în ce măsură se poate aplica teoria lui Austin și Searle – care a deschis drum pragmaticii și unor noi orizonturi în filozofia limbajului – textelor literare.

Austin a considerat neimportantă abordarea literaturii din perspectiva *speech acts*, iar decizia sa exclusivistă a stârnit controverse serioase. Motivarea filozofului de la Oxford se găsește în *How to Do Things with Words*: „Mă gândesc, de exemplu, la următoarele: un enunț performativ va fi, de pildă, într-un sens anume fără substanță sau nul, dacă este rostit de către un actor pe scenă, sau dacă e introdus într-un poem, sau enunțat în cadrul unui solilocviu. Aceasta se aplică în mod similar oricărui enunț – e vorba despre o schimbare totală în circumstanțe speciale. În astfel de situații, limba capătă – inteligibil – o întrebuițare specială, nesperioasă, dar în anumite moduri parazitare în raport cu folosirea normală: moduri care cad sub doctrina etiolărilor limbii. Toate acestea le *excludem* din considerațiile noastre. Enunțurile noastre performative, reușite sau nu, vor fi luate ca fiind produse în circumstanțe obișnuite” (Austin [1962] 2003: 39)

John Searle, continuându-l pe Austin, n-a ocolit problema, tratând-o pe parcursul studiului său *The Logical Status of Fictional Discourse*, din 1974. Remarcând dificultatea temei, Searle elaborează o argumentație strânsă, cu fertile distincții între ficțiune și literatură, literar și nonliterar, vorbire ficțională și vorbire figurativ-metaforică, anunțând că se va ocupa doar de diferența dintre enunțurile de ficțiune și cele serioase. Concluzia sa e că în discursul ficțional autorul *pretinde* doar că realizează acte ilocuționare, fără a avea, totuși, intenția de a

¹ Geoffrey N. Leech consideră „lipsit de sens a se încerca o rigidă taxonomie a actelor ilocuționare” (Leech 1983:225), dată fiind complexitatea vorbirii și a contextelor de vorbire. Menționăm că oriunde nu e specificat altfel, traducerile din limba engleză sau franceză ne aparțin.

înșela (există, deci, deosebire între ficțiune și minciună) (Searle [1974] 1979: 65). Finalul studiului face câteva referiri la imaginația productivă din viața omului, dar nu explică sub nicio formă misteriosul mecanism prin care intenții ilocuționare serioase pot fi transmise prin pretinse ilocuțiuni (Searle [1974] 1979: 75). Searle, de fapt, nu-l continuă doar pe Austin, ci și pe Richard Ohmann care, în *Speech Acts and the Definition of Literature* accentua că scriitorul „pretinde” că redă un discurs, forța ilocuționară a operei literare fiind de natură „mimetică” (Ohmann [1971] 1981: 193; v. și Gale, 1971). Ideea mimetismului literaturii, a faptului că „operele literare sunt discursuri cu obișnuitele reguli ilocuționare suspendate” e reluată peste câțiva ani în articolul *Literature as Act* (Ohmann [1973] 1981: 203)².

Stanley Fish, pe de altă parte, în *How to Do Things with Austin and Searle: Speech Act Theory and Literary Criticism*, după ce aplică *speech acts* la piesa lui Shakespeare *Coriolanus*, își încheie eseu într-o tonalitate sceptică: nu aduce mari noutăți interpretative această teorie și e destul de banală! (Fish [1976] 1981)³. La *Coriolanus*, s-a potrivit, dar teoria n-are o aplicabilitate general-literară. Același scepticism îl împărtășește și Elizabeth Black în *Pragmatic Stylistics: teoria e „de un folos limitat”* (Black 2006: 17sqq.)

Raportul actelor de vorbire cu discursul ficțional și literatura a dat naștere la polemici aprinse, cea mai vizibilă fiind aceea dintre Jacques Derrida și Austin/Searle, al cărei punct de plecare l-a constituit eseu lui Derrida *Signature événement contexte* (Derrida [1971] 1972). Reacția lui Derrida față de *speech acts* se fundamentează pe concepția sa deconstrucționistă organizată în idiom critic: indeterminabilitatea contextului, ruptura de context, absența destinatarului, intenției sau referinței, lărgirea conceptului de scriitură, diferența, diseminarea. Lui Austin i se reproșează ignorarea grafematicii și excluderea „citării” „neserioase” a performativelor în operele literare ficționale. Derrida se manifestă ca un apologet ironic al „iterabilității”, al „citabilității” scriiturii, în aceeași măsură în care se vedește un critic aspru al *intenționalității* conștiente exacerbate de Austin sau Searle (cf. Derrida [1971] 1972; 1988). Searle a răspuns într-o formă „etioloată” atacurilor lui Derrida, invocând „neînțelegerea” de către acesta a teoriei lui Austin, precum și „obscuritatea” stilului folosit de filozoful francez (Searle 1977)⁴.

Deși părinții fondatori ai teoriei actelor de vorbire, Austin și Searle, au închis, într-un fel, drumul aplicării ei la operele literare, pornind de la premisa că prioritatea o deține discursul serios, iar ficțiunea e doar un derivat *parazitar*, cercetările operelor din perspectivă ilocuționară nu lipsesc (Pratt 1977; Felman 1980; Hancher 1980; Petrey 1990; Miller 2010)

Că discursul ficțional nu poate fi analizat în mod fructuos și pertinent pe temeiul valorilor de Adevăr sau Fals, nu încapă îndoială. Problema naturii sale și a modului în care implică ilocuționaritatea rămâne încă insuficient explicată, deși încercări s-au făcut (v. discuția problemei la Moeschler, Reboul [1994] 1999: 399-422; Reboul, Moeschler [1998] 2001: 29-34). Dificultățile pe care le întâmpină teoria actelor de vorbire vizavi de *ficțiune* sunt

² Că problema discursului ficțional necesită o abordare *ontologică* complexă și delicată, ce transcende aria teoriei clasice a actelor de vorbire, o demonstrează, între multe altele, eseu lui Richard Rorty *Is There a Problem about Fictional Discourse?* ([1979;1981] 1982: 110-138) și cel al lui Thomas G. Pavel, *Ontological Issues in Poetics: Speech Acts and Fictional Worlds* (1981).

³ Pentru aceste de-construcții și re-inventări ale propriului discurs critic, Stanley Fish a fost drastic amendat. Cf. Landa 1991.

⁴ Cu Derrida și Austin se confruntă și Stanley Fish în *With the Compliments of the Author: Reflections on Austin and Derrida* (1982); o critică a lui Derrida, la Stanley Cavell (1994: 53-128).

comparabile cu cele pe care le implică *minciuna*. Cel mai bine surprinde acest aspect al ficțiunii, nu un teoretician, ci un scriitor, Mario Vargas Llosa, în *Adevărul minciunilor*: „Într-adevăr romanele mint - ele nu pot face altceva -, dar acesta este doar un aspect al problemei. Celălalt este că, mințind, ele transpun un adevăr ciudat care poate fi exprimat doar disimulat și protejat, deghizat în ceva ce nu există, de fapt” (Llosa [2002] 2006: 7-8).

3. Performativitatea thanatologică

Atât *Miorița* cât și teoria actelor de vorbire constituie obiectul unor intense controverse care, în mod curios, în loc să descurajeze gândul critic, reliefează și mai mult fertilitatea propriei lor existențe de opere cultural-spirituale.

Miorița, pe de o parte, a fost interpretată ca simbol etno-spiritual al pasivității, resemnării sau fatalismului, dar și ca atitudine vitalist-eroică, ca liturghie cosmică, ca expresie a „tragicului înțeles”, judecată pastorală, vis diurn, rit funerar sau rit (pastoral) inițiativ.

Pe de altă parte, teoria actelor de vorbire, așa cum reiese din opera lui J.L. Austin și John Searle, pare a nu mai fi la înălțimea entuziasmului inițial. Înșiși creatorii ei și-au revizuit permanent conceptele, iar critica recentă îi reproșează că nu abordează întreguri textuale (doar propoziții singulare), eludează nivelul înconștient al interlocutorilor, are o abordare anglo-americo-centrică și este non-contextuală, în înțelesul cel mai larg (Rabinowitz 2008: 364-367).

Vom încerca în cele ce urmează să argumentăm că atât controversata *Mioriță* cât și controversata teorie a actelor de vorbire au de câștigat din întâlnirea lor pe terenul hermeneutic.

Ce fel de text este *Miorița*? În Transilvania circulă sub formă de colindă, dar nu se integrează fără dificultate (colindă profesională? colindă de doliu?) în atmosfera sărbătorească a sfârșitului de an. În Moldova și Muntenia are forma baladei, o ipostază posterioară *Mioriței*-colindă. Epicul și dramaticul (dialogic) au forță în ambele cazuri și nasc dificultăți de interpretare.

Răspunsul pe care păcurarul îl dă „fărtaților” săi complotiști, în cea mai veche variantă cunoscută, culeasă în Bistrița-Năsăud în secolul al XVIII-lea, provoacă nedumeriri: „- Drajii mei verișori/Dacă pe mine mi-(ț)i omorî/Lângă mine puneț(i)/Fluierul de dreapta/Buciuul de-a stânga” (Ștef 2005). În pofida condiționalului, exprimarea afectivă („drajii mei verișori”) și graba cu care se enunță „testamentul” induc, mai degrabă, iminența, nu a morții, ci a *omorării* sale. Dacă prezența dativului etic intră, să zicem, în tradiția expresivității populare, rămâne greu de explicat adresarea afectivă „drajii mei verișori” către potențialii ucigași.

În varianta clasică de baladă, la Alecsandri, răspunsul e adresat mioarei năzdrăvane: „Și de-a fi să mor/În câmp de mohor/Să spui lui vrâncean/Și lui ungurean/Ca să mă îngroape/Aice pe-aproape/În strunga de oi,/Să fiu tot cu voi” (Fochi 1980)

Ca și în cazul colindei, răspunsul la anunțul morții sale prin conspirația celorlalți ciobani, e abrupt, e dat surprinzător de repede față de gravitatea celor aflate.

Variantele replicii condiționale sunt numeroase. În Moldova: „De m-or omorî”, „De m-a omorî”, „Dac-o fi să mor”. În Transilvania: „De mi-ți d-omorî”, „De mi-ți omorî” (Fochi 1980: 47,52, 62,177,178), „Fraților, fărtaților/ Voi dacă mi-ți omorî” (Ștef 2005), „De s-o vâji să mor ieu” (Taloș 1981: 122); în Ținutul Vrancei: „Di m-a omorî”, „iei m-or omorî”,

„dacă m-a omorî”, „Și di o fi sî mor”, „Dac-a hi să mor”, „Și de-ar fi să mor”, „Dac-ar fi așa” (Diaconu 1989,IV:7,11,12,139,280; III: 61,275).

Atât în varianta colindă cât și în varianta baladă se încalcă, în cadrul „principiului de cooperare” enunțat de Paul Grice, „*maxima de relație*” (a relevanței). E încălcată logica conversației. Într-o formă specifică, conversația dintre păcurarii complotiști sau mioară și ciobănelul amenințat cu moartea e similară conversației dintre Ilie Moromote și Tudor Bălosu, pe tema tăierii salcâmului, la începutul romanului *Moromeții*. Ciobanul mioritic nu pare a răspunde la avertisment, cel puțin într-o formă firească a îngrijorării. Logica epică nu suferă mai puțin, astfel că „sincopa” luptei vitejești l-a determinat pe Vasile Alecsandri să afirme: „Eu nu cred să fie întregă” (Alecsandri [1850] 1971: 332). Într-o astfel de logică epică, baladescă, s-ar încălca, întrucâtva, și *maxima griceană a modului*, având în vedere intensitatea lirică și amploarea metaforică (alegoria) din final.

Accentul pe condiționalul ipotetic, în interpretare („dacă mor” ⇒ „să mă îngropați”, condiție ipotetică în cazul al cărei realizări se cere „testamentul” – săvârșirea rânduiei), ar lăsa loc unei posibile lupte vitejești între cioban și fărtații complotiști (Aron Densușianu și Ion Taloș au luat în calcul această ipoteză) și ar permite, în același timp, dezvoltarea ideii de reintegrare în firescul naturii, precum și cosmicizarea liturgică a morții (cf. Lucian Blaga, Mircea Eliade, N.Steinhardt ș.a.). Există însă variante care *par* neobișnuite prin modul în care sunt formulate și *sugerează* (cel puțin într-o structură de suprafață) o atitudine pasivă. În variantele următoare se renunță la fraza condițională și la modul condițional-optativ (o formă tranzitorie ar fi: „De-s gata de moarte” (Densușianu 1923:129)), folosindu-se indicativul viitor sau imperativul: „Ei m-or omorî”, „Și mi-l omora”, „Și m-or omorî/Să pui să mă-ngroape”, „Pe mine m-o omorî/Voi m-ați îngropa”, „Ei m-or omora”, „Ei m-o omorî/Voi să mă-ngropați”, „Cum l-or omorî”, „Omorâți-mă și mă-ngropați” (Transilvania) sau „Omorâți-mă/Și-ngropați-mă” (Banat) (Fochi 1980: 140,37,132,139,149,163,170,194,166).

Enunțurile la viitor sunt din sfera actelor de vorbire directe, reprezentative, iar cele la modul imperativ sunt „exercitive”, după Austin, sau directive, după Searle. Cum am menționat, astfel de asertive sau directive induc, aparent, ethosul pasiv al resemnării, prin afirmarea cu oarecare „certitudine” a actului uciderii.

În exegeza *Mioriței* s-a exprimat și opinia că textul intră în categoria *riturilor de inițiere* (Sanielevici 1931; Amzulescu 1979; Suiogan 2001; Mincu 2002 ș.a.). În acest sens, *Miorița* ascunde, dar și revelează, straturi arhaice de inițiere. Înainte de a fi baladă și a se conduce după o logică epică cu elemente supranaturale, *Miorița* e mit și rit.

În evoluția *Mioriței*, stratul „omorâți-mă/Și mă-ngropați” e, credem, cel vechi, iar „de-a fi să mor/ Să mă-ngropați” e o derivare târzie⁵. Stratul arhaic al *Mioriței* e dificil, însă, de înțeles într-o societate „modernă”, de aceea el este obturat de varianta clasică Alecsandri și alți „izotopi” textuali.

În limitele teoriei clasice a actelor de vorbire (Austin,Searle), *Miorița* nu devine un corp literar transparent. Abia o extindere a teoriei, pornind de la criticile sintetizate de Peter J. Rabinowitz, poate da rezultate, dezopacizând textul. Această ajustare a teoriei ar implica lărgirea principiului intenționalității și al exprimabilității stipulat de Searle (pentru a putea

⁵ Adrian Fochi, dimpotrivă, crede că formularea din varianta Alecsandri, condițional ipotetică, e cea veche, celelalte formule, neclare, fataliste – în concepția sa –, fiind mai noi și reprezentând momente neesențiale în evoluția baladei (Fochi 1964: 255 – 267).

încorporează *inconștientul*, așa cum observa Derrida, pe bună dreptate, în polemica sa din *Limited Inc.*), depășirea stadiului enunțurilor singulare și abordarea unor texte ample unitare, ca specii, genuri etc. și lărgirea ideii de context, la nivel antropologic socio-cultural.

Lărgirea principiului *intenționalității* ar revela *mythosul* care asigură substanța textului și care e produs al „inconștientului colectiv”, precum și al simbolurilor „spațiului mioritic”. Mitul, afirmă Eliade, „e așadar întotdeauna povestea unei <<faceri>>: ni se povestește cum ceva a fost produs, a început *să fie*” (Eliade [1963] 1978:6). „Facerea” prin „zicere” e și problema actelor ilocuționare performative, subsumându-se unei teorii generale a acțiunii.

Depășirea exemplului propozițional simplu de *speech act* înspre texte ample presupune acceptarea existenței unor *macro-speech acts*, a unor macro-structuri pragmatice definite de „*macro-purpose*” și „*macro-intention*” (v. Dijk 1977: 110). Este ceea ce observă și Ștefania Mincu în excepționala sa carte *Miorița – o hermeneutică ontologică*: „la nivelul ilocuției și mai ales ale perlocuției cuvintele nu atestă realul, ci doar îl joacă fictiv. Illocutivul, la nivelul textului și al mesajului global (adică la nivelul unui macro-act de limbaj, nu al unui simplu enunț), împreună cu perlocutivul, presupun un defazaj net între semantică și semantismul logic obișnuit [...]. Crima este mutată în *text*, adică în sensul cuvintelor, în timp ce sensul actelor realului a fost schimbat radical prin acest simplu act de cuvânt, a cărui forță ilocuționară este aceea a unui sacrament” (Mincu 2002: 436). Ștefania Mincu abordează *Miorița* din perspectiva fenomenologiei heideggeriene, dar finalul cărții stă sub semnul orfismului și al actelor de vorbire, constituind, în același timp, o pragmatică ontologică. „Moartea nu se produce *decât* ilocuționară”, accentuează Ștefania Mincu (2002:433), iar în adâncimea textului pulsează practici arhaice de inițiere: „Pe planul ritualului *textualizat*, așa-zicând (cum este cel mioritic), *a spune* este în mod vădit echivalent cu *a face*, mai ales dacă luăm în considerare că textele de colindă aparțin poeziei ceremoniale și că prin urmare au avut și au funcții propițiatorii și terapeutice, precum și de fundare sau de refundare a lumii; în cazul nostru, a lumii pastorale. Faptul raportat Emiliei St.Milicescu de unii ciobani aromâni, că *Miorița* se folosește și ca *descântec*⁶, are aceeași semnificație. Cuvântul care *face*, discursul activ (cu acțiune directă asupra realului) are aceeași valoare ca și practica, o substituie” (Mincu 2002:132).

În acest context ilocuționar arhaic, verbul „a muri”, care nu poate fi rostit în mod obișnuit la persoana I decât în sensul agoniei, primește atributul *performativității*. Macro-actul de vorbire ilocuționar din *Miorița* este o performativitate thanatologică înscrisă în descântarea lui „eu mor”, cu sensul „eu reasc”. Ar fi un ilocuționar *declarativ*, care, prin rit, schimbă starea lumii⁷. Există o convenție sacramentală care îl angajează pe neofit într-un proces de inițiere, „novicele se desprinde de copilărie și de iresponsabilitatea vieții de copil printr-o moarte rituală – adică a existenței profane – pentru a putea pătrunde într-o existență superioară, cea în care devine posibilă participarea la sacru” (Eliade [1958] 1995: 24; v. și Eliade [1957] 1991: 304-308). Macro-performativul thanatologic surclasează celelalte acte de vorbire din interiorul textului („de-a fi să mor” e un „content conditional”, nu un „speech act

⁶ Constantin Brăiloiu intuia și el, în testamentul ciobanului, unda *descântecului*, a *vrăjii* ([1946], 1969 : 366). V. și Ovidiu Bârlea: „La baza lui [a descântecului] stă credința străveche în puterea cuvântului rostit într-un anumit context ritual de a se îndeplini întocmai, însușire comună cu poezia colindelor și în genere a urărilor folclorice, inclusiv blestemele” (1983: 13).

⁷ Jacques Derrida: „Le <<rite>> n'est pas une éventualité, c'est en tant qu'itérabilité, un trait structurel de toute marque” ([1971], 1972:385).

conditional” – cf. Dancygier și Sweetser, 2005 -, „noi te-om omorî” e un promisiv-amenințare; „omorâți-mă și mă-ngropați”, în general întreg „testamentul”, un directiv), toate pierzându-și *înțeleșul* în absența forței macro-ilocuționare.

Cercetări recente asupra fenomenului ritualic confirmă relația strânsă dintre *rituri* și *speech acts*, sub aspectul lor performativ, așa după cum reiese din studiile lui Stanley J. Tambiah: „Acțiunea ritualică este performativă, în trăsăturile ei constitutive, în aceste trei sensuri: în sensul austinian al performativului, unde spunând ceva înseamnă, de asemenea, a face ceva ca act convențional; în sensul, destul de diferit, al performanței scenice care folosește multiple media prin care participanții experiază evenimentul în chip intens; și în sensul valorilor indexicale – iau noțiunea în sensul lui Peirce – de existență, atașate și inferate de actori în timpul performanței” (Tambiah 1985: 128, *apud* Peirano 2000, p.11; v. și Tambiah, 1968, 1979; Ray 1973; Hall 2000; Olsan 1999). Performativitatea ritualică, într-o viziune de ansamblu, colaborează cu „semioza terapeutică” perlocuționară, cu catharsisul izvorât din „omorârea” morții (*similia similibus curantur*).

Miorița nu este un text autonom. Poate fi interpretat și așa, dar din el nu va rămâne decât o epică frântă și o *frumoasă* alegorie a morții-nuntă. Ochi pătrunzători și urechi ascuțite vor putea vedea/auzi sunetul îndepărtat al mitului, din străfundul cuvintelor. Literalitatea lor e opacă la spiritualitatea ritualică. Dincolo de ele se află forța macro-ilocuționară a descântecului, a des-cântării de moarte, „the magical power of the words” (Tambiah). Până și un biet act directiv, ca cel adresat mioarei: „Să le spui *curat!* Că m-am însurat/ Cu-o mândră crăiasă/ A lunei mireasă” iese din cuminenția locuționară (a spune curat= a spune limpede, fără înconjur) și primește pecetea sacralului, căci cele *curate*, în descântece, aparțin registrului sacru, iar cele *necurate*, registrului profan.

Bibliografie

- Alecsandri, Vasile (1971), „Românii și poezia lor” [1850], în *Poezii populare ale românilor*, ediție îngrijită de D.Murărașu, București, Editura Minerva.
- Amzulescu, A.I. (1979), „Noi observații despre Miorița-colind”, *Revista de Etnografie și Folclor*, nr.1.
- Austin, J.L. (2003), *Cum să faci lucruri cu vorbe* [1962], traducere de Sorana Corneanu, prefață de Vlad Alexandrescu, Pitești, Paralela 45.
- Bârlea, Ovidiu (1983), *Folclorul românesc*, II, București, Editura Minerva.
- Black, Elizabeth (2006), *Pragmatic Stylistics*, Edinburgh, Edinburgh University Press.
- Brăiloiu, Constantin (1946), *Sur une ballade roumaine (Mioritza)*, Kundig – Genève; „Despre o baladă românească (Miorița)”, traducere de Emilia Comișel, în *Elogiu folclorului românesc*, antologie și prefață de Octav Păun, text îngrijit de Maria Mărdărescu și Octav Păun, avec un résumé, București, Editura pentru Literatură, 1969.
- Cavell, Stanley (1994), „Counter-Philosophy and the Pawn of Voice”, în *A Pitch of Philosophy Autobiographical Exercises*, Harvard University Press.
- Dancygier, Barbara și Eve Sweetser (2005), *Mental Spaces in Grammar. Conditional Constructions* Cambridge University Press.
- Densusianu, Ovid (1923), „Apendice. Variantele Mioriței”, în *Vieața păstorească în poezia noastră populară*, II, București, Editura „Casei Școalelor”.

Derrida, Jacques (1972), „Signature évènement contexte” [1971], în *Marges de la philosophie*, Paris, Editions de Minuit.

Derrida, Jacques (1988), *Limited Inc*, Northwestern University Press, Evanston, II.

Diaconu, Ion (1989), *Ținutul Vrancei. Miorița*, III-IV, ediție îngrijită și studiu introductiv de Paula Diaconu Bălu, București, Editura Minerva.

Dijk, Teun A. Van (1977) „Pragmatic ‚macro-structures in discourse and cognition”, *Communication & Cognition* 77, Marc T. de Mey *et al.* (eds.), University of Ghent.

Eliade, Mircea (1991), *Eseuri. Mitul eternei reînțoarceri* [1969] *Mituri, vise și mistere* [1957], traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Editura Științifică.

Eliade, Mircea (1995), *Nașteri mistice* [1958], traducere de Mihaela Grigore Paraschivescu, București, Humanitas.

Eliade, Mircea (1978), *Aspecte ale mitului* [1963], în românește de Paul G. Dinopol, prefață de Vasile Nicolescu, București, Editura Univers.

Felman, Shoshana (1980), *Le scandale du corps parlant: Don Juan avec Austin ou la séduction en deux langues*, Paris, Ed. du Seuil.

Fish, Stanley (1981), „Ce se face cu Austin și Searle: teoria actelor de vorbire și critica literară” [1976], în *Poetica americană. Orientări actuale, studii critice, antologie, note și bibliografie* de Mircea Borcilă, Richard McLain, Cluj -Napoca, Editura Dacia.

Fish, Stanley (1999), „With the compliments of the author: Reflections on Austin and Derrida” [1982], în *The Stanley Fish Reader*, H.Aram Veenser *ed.*, Blackwell Publisher Ltd.

Fochi, Adrian (1964), *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte*, cu un studiu introductiv de Pavel Apostol, București, Editura Academiei R.P.R.

Fochi, Adrian (1980), *Miorița (texte poetice alese)*, antologie, prefață și bibliografie de Adrian Fochi, București, Editura Minerva.

Gale, Richard M. (1971), „The fictive use of language”, *Philosophy*, nr.46.

Grice, Paul (1991), „Logic and conversation” [1967,1975], în *Studies in the Way of Words* [1989], Cambridge, Massachusetts, London, England, Harvard University Press.

Hall, Kira (2000), „Performativity”, *Journal of Linguistic Anthropology*, nr. 9 (1-2).

Hancher, Michael (1980), „Understanding poetic speech acts” [1975], în *Linguistic Perspectives on Literature*, Marvin KL Ching, Michael C Haley, Ronald Lunsford *eds.*, Routledge & Kegan Paul.

Landa, José Angel García (1991), „Stanley E. Fish’s speech acts”, *Atlantis*, nr.2.

Leech, N. Geoffrey (1983), *Principles of Pragmatics*, London and New York, Longman.

Llosa, Mario Vargas (2006), *Adevărul minciunilor* [2002], traducere din spaniolă de Luminița Voina-Răuț, București, Humanitas.

Miller, Joseph Hillis (2001), *Speech Acts in Literature*, Stanford, Stanford University Press.

Mincu, Ștefania (2002), *Miorița – o hermeneutică ontologică*, Constanța, Pontica.

Moeschler, Jacques și Anne Reboul (1999), *Dicționar enciclopedic de pragmatică* [1994], coordonarea traducerii: Carmen Vlad, Liana Pop, Cluj, Editura ECHINOX.

Ohmann, Richard (1981), „Actele de vorbire și definiția literaturii” [1971], în *Poetica americană, ed.cit.*

- Ohmann, Richard (1981), „Literatura ca act” [1973], în *Poetica americană, ed.cit.*
- Olsan, Lea (1999), „The inscription of charms in Anglo-Saxon manuscripts”, *Oral Tradition*, nr.2.
- Pavel, Thomas G. (1981), „Ontological Issues in Poetics: Speech Acts and Fictional Worlds”, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, vol.40, No.2.
- Peirano, Mariza G.S. (2000), *The Anthropological Analysis of Rituals*, Brasilia.
- Petrey, Sandy (1990), *Speech Acts and Literary Theory*, New York and London, Routledge.
- Pratt, Mary Louise (1977), *Toward a Speech Act Theory of Literary Discourse*, Bloomington Indiana University Press.
- Rabinowitz, Peter J. (2008), „Speech act theory and literary studies”, în *The Cambridge History of Literary Criticism*, vol.8, From Formalism to poststructuralism, edited by Raman Selden, Cambridge University Press.
- Ray, Benjamin (1973), „<<Performative Utterances>>”, *History of Religions*, nr.1.
- Reboul, Anne și Jacques Moeschler (2001), *Pragmatica, azi . O nouă știință a comunicării* [1998], traducere din limba franceză: Liana Pop, Cluj, Editura Echinoc.
- Rorty, Richard (1982), “Is There a Problem about Fictional Discourse?” [1979;1981], în *Consequences of Pragmatism (Essays: 1972-1980)*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Sanielevici, H. (1931), “Miorița sau patimile unui Zamolxis”, *Adevărul literar și artistic*. nr. 10.
- Searle, John (1977), “What is a speech act?” [1965], în John Searle, ed., *The Philosophy of Language*, Oxford University Press, 1971 (ediția a IV-a, 1977).
- Searle, John (1978), *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, 1969 (ediția a VII-a, 1978).
- Searle, John (1977), „Reiterating the differences: a reply to Derrida”, *Glyph*, I.
- Searle, John R. (1979), *Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts*, Cambridge University Press.
- Suiogan, Delia (2001), „Miorița-colind”, *Memoria Ethnologica*, I, nr.1, Baia Mare.
- Ștef, Dorin (2005), *Miorița s-a născut în Maramureș*, Cluj-Napoca, Editura Dacia; versiunea online: http://ro.wikisource.org/wiki/Miorița_s-a_născut_în_Maramureș.
- Taloș, Ion (1981), „Miorița în Transilvania”, *Anuarul de folclor*, II, Cluj-Napoca.
- Tambiah, S.J. (1968), „The magical power of words”, *Man*, nr.2.
- Tambiah, S.J. (1979), „A performative approach to ritual”, *Proceedings of the British Academy*, nr. 65.
- Tambiah, S.J. (1985), *Culture, Thought, and Social Action. An Anthropological Perspective*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.